

BUKOLEON SARAYI 2009 SEZONU TEMİZLİK ÇALIŞMALARI

Cleaning Works of Bukoleon Palace During 2009 Sesion

Doç. Dr. Ferudun Özgümüř | İ.Ü.Güzel San.Fak.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle ve Koç Vakfı'nın desteğiyle 2009'un yazında Erken Bizans İmparatorluk Sarayı Bukoleon'da İstanbul Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü adına kazı ve temizlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık üç ay süren çalışmalar sonrasında çoğu VI. yüzyıla ait pek çok sanat eseri ele geçmiştir. Bunlar Geç Roma ve Erken Bizans dönemine ait İonik impostlar ve yine aynı döneme ait keramik kap-kacakla, diğer mimari plastik parçalar ele geçirilmiştir. Kazı projesi dâhilinde saray odalarının içindeki moloz yıkıntıları temizlenmiş, yapının daha net analizlerini yapmak ve planını çizmek üzere hazırlıklar tamamlanmıştır. Tüm bulgular bilimsel olarak kaydedildi ve eserlerin Sarayın güvenli ve uygun odalarından birinde biriktirildi. Bu arkeolojik eserler, gelecekteki kazı için bir hazırlık olmuştur. Böyle bir kazı faaliyeti Bukoleon Sarayı'nın yeri ve yeri bilinmeyen pek çok komşu yapılar ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Geç Roma, Erken Bizans, Saray, arkeolojik, kazı projesi

Bukoleon Palace In the Summer of 2009 We had an opportunity to work in the famous Early Byzantine Palace of Bukoleon under the auspices of the Ministry of Culture and Tourism and the Koç Foundation. The Work lasted almost three months and yielded many artefacts mainly from the 6th century and onwards. These are Ionic-Impost capitals Late Roman and Early Byzantine Potteries of the same age and some other architectural pieces. Within the frame work of the Excavation Project debris-covered rooms of the Palace were cleaned and this work led to a better analyses of the Structure and much clearer and the detailed drawings of the building. All of the findings were scientifically recorded and artefacts were deposited in one of the Palace Chambers and the entire are is secured by an enclosing fence which is surrounding the Palace Proper. These initial archaeological works were intended as a preparation for further excavation in future. Such an Excavation activity will shed light on many unsolved topographical problems of the Bukoleon Place and its neighboring buildings.

Key Words: Late Roman, Early Byzantine, Palace, archaeological, excavation Project.

İlimiz Fatih ilçesi(Eski Eminönü) Sultanahmet Mahallesi 86 Ada 37 parselde yer alan Bukoleon Sarayı kalıntılarında İstanbul Arkeoloji Müzeleri denetiminde yapılan temizlik çalışmalarına 17. XI. 2009 tarihinde başlanmış ve 28. XII. 2009 tarihinde sezon çalışmaları tamamlanmıştır.

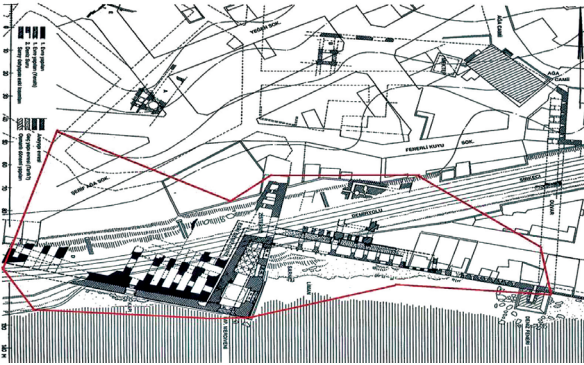
Bukoleon Sarayı kaynaklarda II. Theodosius (408-450) tarafından yaptırıldığı bilinen sahil sarayının birincisi olup adı, konumu ve biçimi tam olarak bilinmemektedir (Müller-Wiener 2001:225-228). Şehrin sahil surlarının üzerine yapılan saray aynı adlı bir de limana sahipti ve bu liman sayesinde imparator esas yaşam mekânı olan Büyük Saraya ulaşıyordu. İsmi ise *bukoleon*-aslan ve boğadan oluşan mermer bir heykel grubundan almıştır. Bu grupta aslan boğayı öldürürken gösterilmiştir (Millingen 1899:269). Adı ve yakınındaki diğer saray kalıntılarıyla ilişkisi hep sorun olmuş ve bu saraylardan birine mi ait, yoksa bağımsız bir yapı mıdır? Bu, günümüze kadar açıklığa tam olarak ka-

vuşmamıştır. Bazen *Hormisdas Sarayı* denmiş ve bu sarayın II. Theodosius zamanındaki genişletilmesi olarak zikredilmiş, bazı kaynaklarda da iki ayrı saray olarak gösterilmiştir. Günümüzde ağırlıklı görüş iki yapının da aynı olduğu ve Büyük Sarayın parçaları olduğu yönündedir (Millingen 1899:275-287, Eyice 1955: 34-35). İmparator Nikephoros Fokas II (963-969) burada bazı İnşaat faaliyetlerine girişir. Çok güçlü bir sur ve kuleler yapılı; kuzeye doğru bazı binalar eklenir (M. Wiener 2001:225). 13.yy da Latin işgaliyle Katoliklerin eline geçer, son devir Bizans döneminde (1261-1453) terk edilir. 15. yy da buradaki sarnıcın üzerine kızlar ağası Mehmet Ağa- *Ağa camisini* -inşa ettirir. Sarayın cephesindeki heykel grubu aynı yüzyılda ortadan kalkar. 1870 de başlayan demir yolu yapımıyla tamamen yok olur (Curtis-Walker, *Broken Bits of Byzantium* –Basım Yeri ve tarihi yok-, M. Wiener 2001:226-228).

Bu kalıntılar da, Aya İrini gibi kaderine terk edilmiş ve gündün güne yok olmaktadır. Özellikle 19 yy da demiryo-

Fotoğraf 1-Bukoleon sarayı genel

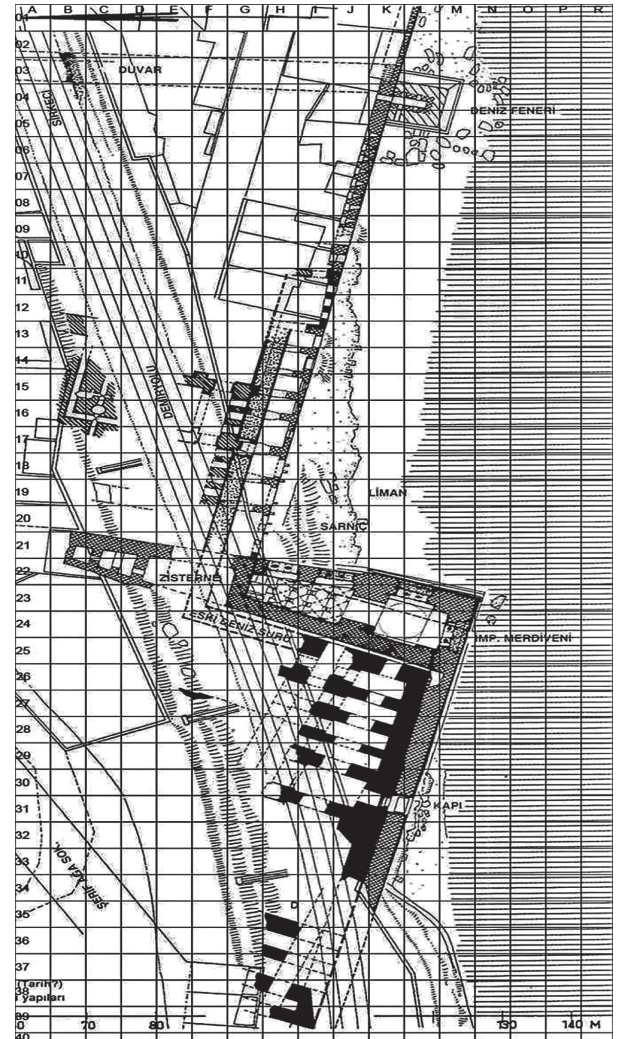

Plan 1- Bukoleon Sarayı çalışma alanı

lunun geçmesi ve 20.yy'daki yoğun inşaat faaliyetleri, son olarak da sahil yolunun yapılması bu sarayın aşırı derecede tahribine yol açmıştır. Günümüzde ise evi olmayanların, uyuşturucu kullananların mekânı olmuş; ayrıca, çöplüğe dönüştürülmüştür. Çevre için kötü bir manzara ve tehlike arz etmektedir (Plan 1).

Bütün bu kötü gidişatı durdurmak ve saray kalıntılarını kurtarmak ve ilerde yapılabilecek bir kazıya ön çalışma teşkil etmek için yukarıda başlangıç ve bitiş tarihleri verilen temizlik faaliyetleri yapının tümünde başlamış ve planında gösterilen H/26-32 I.J.K.L.M/ 26-32,F.G.H. I/16-17,KLM/3-7,I.J.K.L.M/20-26 plan karelerinde çalışılmıştır (Plan 2).

Çalışmalar yaklaşık 1400 metrekarelik bir alanda yapılmış ve G.H. IJ/22-23-24 plan karesinde bulunan 6.yüzyıla ait sarnıç da temizlenmiştir (Fotoğraf 1). Yürüttüğümüz çalışmalarını plan kare sistemine göre şu şekilde anlatabiliriz.

Plan 2

Fotoğraf 2- Kapının temizlik öncesi durumu

Fotoğraf 4- Justinianus Monogramı

Fotoğraf 6- I.J.K/35-36-37-38 Plan kareleri temizlik çalışmalarında bulunan templon

K.L/30-31 Bu plan karede yer alan ve imparatorluk kapısı denen kapı temizlik sırasında *küçük kapı* diye adlandırılmış ve buradaki ot ve ağaçlar tamamen temizlenmiş, kapının girişini dolduran dolgu toprak kaldırılmıştır (Fotoğraf 2-3).

2001 senesine kadar kapının iki yanında bulunan ve üzerinde İmparator İustinianus 'un (MS.527-565) monogramı bulunan ve şu anda devrilmiş durumda olan mermerden muazzam blok ne yazık ki yerine konamamış; fakat, fotoğrafları çekilerek belgelenmiştir (Fotoğraf 4).

Fotoğraf 3- Kapının Temizlikten sonraki durumu

Fotoğraf 5- I.J.K/35-36-37-38 Plan kareleri 1.Nolu Mekanın temizlik öncesi durumu

I.J.K/35-36-37-38 plan kareleri çalışma ekibi tarafından 1No lu Mekân diye tanımlanmıştır. Yukarıda anlatılan kapıdan girince ilk karşılaşılan mekândır (Fotoğraf 5).

Duvar tekniğinden ve taş-tuğla kalınlıklarından anlaşılacağına göre mevcut yapı kompleksinin en eski bölümü olmalıdır. Kullanılan *od taşı* (ateş taşı) bu mekânların 6. yüzyıla ait olduğuna işaret eder, fakat mevcut tuğla örgüsünden bazı detaylar daha eski dönemleri de göstermektedir (Ahunbay 2005 :74-75). Çöplerin ve ağaçların temizlenmesi esnasında erken Bizans dönemine ait bir templon parçası gayet sağlam durumda ele geçmiş ve bu mekân gayet sağlam ve temiz durumda açığa çıkmıştır (Fotoğraf 6-8).

I.J.K/25-26-27 plan kareleri 2 nolu mekândır ve bir önceki kalıntıyla paraleldir. Taş tuğla tekniğinden bu yapının da 6.yüzyıla ait olduğu anlaşılmıştır (Ahunbay 2005:69-72) (Fotoğraf 9-10).

Fotoğraf 7- Temizlik çalışmalarında bulunan templon

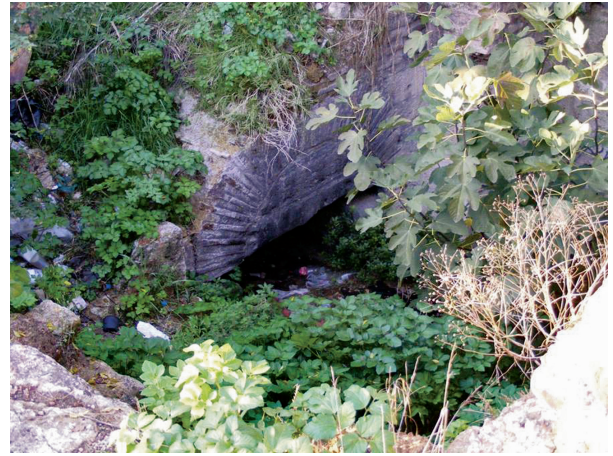
Fotoğraf 10- I.J.K 25-26-27 Plan karesindeki 2 No lu mekanda tuğla duvar

Yapılan çalışmalarla kalıntılar tamamen açığa çıkarılmış ve bu çalışmalar sırasında bazı damgalı tuğlalar ele geçmiştir (Fotoğraf 11-12). Diğer mekânlarda da ele geçen tüm bu damgalı tuğlaların envanteri yapılmıştır. Bukoleon sarayına ait olan bu birimlerin fonksiyonlarının ne olduğunu söylemek şu an itibarıyla imkansızdır.

H.I.J.K/23-24-25-26-27-28-29 plan kareleri 3 nolu mekân diye adlandırılır. En çok seramik buluntu veren birimlerden biridir. 6.yüzyıla ait bu mekân da tam olarak temizlenmiş ve ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmalar sırasında Geç Roma, Erken Bizans dönemine ait bir amfora ve çift kulplu bir testi ile gene bu döneme ait

Fotoğraf 8- I.J.K/35-36-37-38 Plan kareleri 1 No lu mekânın temizlik sonrası durumu

Fotoğraf 9- I.J.K 25-26-27 Plan karesindeki 2 No lu temizlik öncesi durumu

Fotoğraf 11- I.J.K 25-26-27 Plan karesindeki 2 No lu mekanda yapılan temizlik çalışmaları

parçalar halinde seramik buluntular ele geçmiştir¹ (Fotoğraf 17-25). Sarayın bu mekânı tam olarak temizlendikten sonra seramik buluntular da yıkanıp temizlenmiş ve Arkeoloji Müzelerine götürülmek üzere depoya alınmıştır.

G.H.I.J.K.L.M/22-23-24-25 plan kareleri 4 nolu mekân diye adlandırılmış olup, Bukoleon sarayının imparatorluk iskelesinin en önemli bölümü olmalıdır (Eyice 1988:22-24).

1 Geç Roma Erken Bizans dönemi seramikleri için Bknz. J.W.Hayes Late Roman Pottery London 1972

Fotoğraf 12- I.I.K/25-26-27 Plan karesindeki 2 No lu mekânın temizlik sonrası durumu

Fotoğraf 15- H.I.I.K/23-24-25-26-27-28-29 Plan kareleri 4 nolu mekânda seramik buluntular

Fotoğraf 16- H.I.I.K/23-24-25-26-27-28-29 Plan kareleri 4 nolu mekânda çift kulplu testi

Temizlik çalışmaları başlamadan önce tanınamayacak kadar bitki ve ağaçlarla kaplanmış, içerisine çöpler atılmıştı (Fotoğraf 18). Önce içerisindeki ağaçlar kesilmiş ve hemen arkasından çöplerden arındırılmıştır.

Fotoğraf 13- H.I.I.K/23-24-25-26-27-28-29 Plan kareleri 4 nolu mekânın temizlik öncesi durumu

Fotoğraf 14- H.I.I.K/23-24-25-26-27-28-29 Plan kareleri 4 nolu mekânda seramik buluntular

Fotoğraf 17- H.I.I.K/23-24-25-26-27-28-29 Plan kareleri 4 nolu mekânın temizlik sonrası durumu

Bu çalışmalar sırasında muhakkak saraya ait olan mermer kaplama levhalar, Sütunlar ve diğer plastik malzeme ele geçmiştir (Fotoğraf 19). Hepsisi de 6. yüzyıla tarihlenir. Bunlardan mermer kaplama levhaları temizlenip yıkanmış ve aynı mekânda istiflenerek muhafazaya alınmıştır (Fotoğraf

Fotoğraf 18- G.H.I.J.K.L.M/22-23-24-25 Plan kareleri 4 nolu mekân Temizlik öncesi

Fotoğraf 19- G.H.I.J.K.L.M/22-23-24-25 Plan kareleri 4 nolu mekân bulunan mimari plastik

Fotoğraf 20 G.H.I.J.K.L.M/22-23-24-25 Plan kareleri 4 nolu mekânda bulunan sütunlar

Fotoğraf 21 G.H.I.J.K.L.M/22-23-24-25 Plan kareleri 4 nolu mekân da bulunan in situ kaide

Fotoğraf 22- G.H.I.J.K.L.M/22-23-24-25 Plan kareleri 4 nolu mekân da bulunan in situ kaide

Fotoğraf 23-G.H.I.J.K.L.M/22-23-24-25 Plan kareleri 4 nolu mekân da bulunan Dor sütun başlığı

20). Bu mekândaki en enteresan iki buluntudan birincisi *in situ* eliptik paye kaidesidir (Fotoğraf 21-22). Diğer buluntu da enteresan olup, *spoli* (devşirme) malzeme olarak kullanılmış MÖ 6. yüzyıl sonuna ait Dor düzeninde sütun başlığıdır. (Fotoğraf 23). Bizans öncesi döneme ait bu başlığı

buraya nereden geldiği belli değildir. Fazla uzakta olmayan eski bir pagan yapılarından getirilmiş olmalıdır.

F.G.H.I/13-14-15-16-17-18-19-20 plan karelerindeki 6. yüzyıla ait ve Iustinaianus evi diye bilinen yapı çalışmalar sırasında *Hormisdas* diye adlandırılmıştır². İm-

2 Dördüncü yy başlarında İran tahtına geçmesi gerekirken bir entrika sonucu tahtını Sapor'a kaptıran ve hapisten Konstantinopolis'e kaçan bu İranlı Prens Büyük Konstantinos'a sığınmış ve büyük ihtimalle ilk imparatorluk sarayının yapımına da katkıda bulunmuş ama hiçbir zaman geriye dönüp Sasani kralı olamamıştır. Bknz George RAWLINSON *The Seven Great Monarchies of the Ancient Eastern World* C.3 Piscataway 2002 s.319-322.

Fotoğraf 24- F.G.H.I/13-14-15-16-17-18-19-20 Plan karelerindeki 6yy ait Justinianus evi 20yy başı

Fotoğraf 25 F.G.H.I/13-14-15-16-17-18-19-20 Plan karelerindeki 6yy ait Justinianus evi 20yy başı

Fotoğraf 26- F.G.H.I/13-14-15-16-17-18-19-20 Plan karelerindeki Justinianus evi temizlik sonrası

Fotoğraf 27- K.L.M/3-4-5-6-7- Plan karelerindeki Faros kulesi içi

Fotoğraf 28- G.H.I.J/22-23 Plan karelerindeki sarnıcın temizlik öncesi durumu

Fotoğraf 29- G.H.I.J/22-23 Plan karelerindeki sarnıç içinde 6yy İonik İmpostlar

Fotoğraf 30- G.H.I.J/22-23 Plan karelerindeki sarnıç kapısı

paratorluk sarayının dört duvarı ayakta kalmış, önünde bir *Loggia* sı bulunan ve bazense Iustinianus evi denen bu tek yapı, temizlik çalışmalarının başlamasından önce demir yolunun arkasındaki diğer mekânlarla bağlantı halindeydi. Bu önemli kalıntının bazı alimlerce yapılmış çeşitli restitüsyon denemeleri vardır (S.Eyice 1988:22-29). Ayrıca, 20.yüzyıl başlarında da hakkında çok araştırma yapılmıştır (Fotoğraf 24-25-26). Burada da yapılan temizlikte, var olan çöpler ve ağaçlarla binayı dıştan sarmış diğer bitkiler temizlenmiştir. Burada da bulunan birçok mimari parça yerinde istiflenerek muhafaza edilmiştir.

K.L.M/3-4-5-6-7- Plan karelerindeki Faros kulesinin, çalışmalarımız sırasında en az çöple doldurulmuş yer olduğu görülmüştür. Bu yapının kuzeyinde, demiryolunun arka-